

ZAKAJ JE POMEMBNA LIKOVNA UMETNOST V VZGOJI IN IZOBRAŽEVANJU PRENOVA UČNIH NAČRTOV ZA LIKOVNO UMETNOST ZAHTEVA SPREMEMBO PREDMETNIKA

Današnji svet temelji na vizualnih podatkih in informacijah. Likovna in vizualna pismenost sta v času, ko sta slika in podoba v ospredju, še kako pomembni. V Sloveniji smo z manjšanjem števila ur učencem in dijakom odvzeli vpogled v likovne in vizualne kulture in zavrli likovno ustvarjanje. Prikrajšali smo jih za likovno izkušnjo, skozi katero bi lahko nevsiljivo urili finomotorične spretnosti in poglobljali tenkočutnost v doživljanju vizualne kulture in civilizacije, ki nas usodno zaznamuje.¹

Kljub velikim naporom strokovnjakov na likovnem področju (Butina, Muhovič, Frelih, Tacol ...) so reforme šolstva v Sloveniji vedno krčile število ur poučevanja likovne umetnosti v osnovni in srednji šoli. Nacionalna kurikularna komisija je ob uvedbi devetletne osnovne šole v Sloveniji zmanjšala število ur poučevanja likovne umetnosti s 70 ur na 35 ur/letno v 6., 7. in 8. razredu ter na 32 ur/letno v 9. razredu.

Najsodobnejša znanstvena dognanja kažejo, da je za otrokov celostni razvoj (psihomotorika, socializacija, trajnostna naravnost, ekološka ozaveščenost, senzibilnost, estetski čut ...) likovna umetnost v šolskem sistemu izjemno pomembna. Pomemben cilj v vzgoji in izobraževanju današnje družbe je ublažiti škodljive posledice virtualnega sveta (apatija, odtujenost, egocentričnost, pomanjkanje empatije, zmanjšana senzibilnost ...).

Otroci in mladostniki pri predmetu likovna umetnost pridobijo veščine, ki so ključnega pomena za zaposlene v uspešnih podjetjih in družbo kot celoto, to so ustvarjalnost, inovativnost, kritično in konstruktivno mišljenje ter pozorno opazovanje sveta okoli sebe. Obenem pa se pri likovnem ustvarjanju sprostijo tudi mnoge psihofizične napetosti, ki lahko sicer slabo vplivajo na otrokov psihomotorični razvoj, na otrokovo samozavest in otrokovo samopodobo.

IZOBRAŽEVALNI POMEN LIKOVNE UMETNOSTI ZA 21. STOLETJE:

1. Pozorno in natančno opazovanje, zaznavanje in vizualno dojemanje

Mnoge študije² so pokazale, da likovno udejstvovanje bistveno prispeva k uspešnemu učenju. Z likovnim izražanjem razvijamo zmožnosti opazovanja detajlov, povezav, razmerij in s tem tudi mnogih funkcionalnosti v vsakdanjem življenju. Z likovnim ustvarjanjem razvijamo prostorske predstave in sposobnosti vizualizacije, kar vpliva tudi na učenje ostalih predmetov. To razvija zmožnosti kognitivnih spretnosti pri mladih, razvijajočih se ljudeh (dr. Zvezdan Pirtošek, dr. med., nevrolog in profesor kognitivne nevroznanosti).³

¹ Ideološke predpostavke, ki oblikujejo temelje našega šolskega sistema, kažejo na prednost predmetov, ki izražajo logično in analitično matematično mišljenje in sposobnost verbalnega izražanja, medtem ko sta umetniško-estetska izkušnja in izražanje v različnih umetniških jezikih potisnjena v ozadje. Spoznanje, da možganski hemisferi ne delujeta ločeno, temveč svoje funkcije učinkovito dopolnjujeta, vodi k ugotovitvi, da je treba dati prednost takim procesom, ki integrirajo sposobnost obeh polovic. Obče sprejeta Gardnerjeva teorija multiple inteligentnosti, po kateri obstajajo jezikovna, glasbena, logično-matematična, prostorska, gibalna, inter- in intrapersonalna inteligentnost, je nastala pred več kot dvajsetimi leti (Gardner, 1993). Naš šolski kurikulum kljub rednim posodobitvam še vedno ne vključuje določenih aktualnih spoznanj na področju učenja.

² <https://www.edutopia.org/video/new-studies-link-arts-crucial-cognitive-skills/>

³ <https://www.youtube.com/watch?v=av4-4x9zUEc>, O naravi učenja, uporaba raziskav za navdih prakse, H. Dumont, D. Istance in F. Benavides, 2013; <https://www.zrssi.si/pdf/o-naravi-ucenja.pdf>

Študije dokazujejo vpliv likovne dejavnosti na povečanje zmožnosti koncentracije. V eni šolski uri, v kateri je na razpolago 30 minut za ustvarjanje, se ustvarjalni proces prekine že v fazi, ko se je komajda začel. Mladim v vzgoji in izobraževanju zelo kratko odmerjamo čas za likovno umetnostno izražanje, ki je dokazano ključnega pomena za zdrav razvoj otroka in mladostnika.

2. Psihomotorične spretnosti imajo pomemben vpliv na plastičnost možganov

Likovno prakticiranje pomembno vpliva na razvoj motoričnih spretnosti in finomotorike. Razvijanje motoričnih spretnosti je v današnjem času zelo pomembno, saj vpliva na plastičnost možganov in posledično na družbeno bolj ustrezno odzivanje na okolico ter posledično na večjo samozavest (J. Piaget, B. Inhelder, 1990, Steiner, 2011; Calgren, 1993; Bizjak, 2007; Your Brain on Art: How the Arts Transform Us (Random House, 2023; <http://www.ursulaberlot.com/wp-content/uploads/2020/09/Art-and-neuroscience.pdf>; https://greatergood.berkeley.edu/article/item/what_art_does_for_your_brain).

3. Kreativnost in motivacija

Likovna umetnost je eden redkih predmetov, ki odpira pot najbolj aktualnim vzgojno-izobraževalnim ciljem: personalizaciji, kreativnosti in raziskovalnosti skozi proces učenja. Kurikul likovne umetnosti je strukturiran tako, da ohranja odprtost za spontano ustvarjanje znotraj hierarhično določenih okvirov likovnih problemov iz univerzalnega likovnega jezika. Ustvarjalnost vedno temelji na znanju in ne samo na spontanosti. Likovna umetnost pri poučevanju upošteva likovni razvoj in učenca nevsiljivo in primerno vodi skozi spoznavanje vidnega prostora in vidnih zakonitosti. Le ustrezna psihofizična pripravljenost učencev lahko pripelje do ponotranjenja znanja o likovnih in vizualnih zakonitostih. Ustvarjalno mišljenje človeka razvija odnos do umetne inteligence in ga humanizira. Umetniškimi predmetom je za razvoj ustvarjalnega in konstruktivno kritičnega mišljenja otrok nujno zagotoviti pomembnejše mesto v vzgoji in izobraževanju.

4. Ozaveščanje pomena likovne kulture in kulturne dediščine

Vsaka visoko razvita družba zna ceniti pomen lastne kulture. Pomembno je razumevati likovno umetnost v okolju, ker le tako ustvarjamo družbo z vizijo. Likovni pedagogi doprinašamo k razvijanju razumevanja in odnosa do nacionalne likovne in splošne kulture ter kulturne dediščine pri učencih in učenkah. V sodobni družbi umetnost postaja zabava, performance, zato je zelo pomembno učence strokovno voditi skozi proces prepoznavanja vidnih podob. Prek likovnega prakticiranja učencem osmišljamo pomen avtentičnega prostora.

5. Likovni jezik ni jezik, ki bi se ga učili samo talentirani posamezniki – pomen likovne pismenosti

Likovno izobraževanje je in bo pomembno za vsakogar in ne le za izbrane posameznike. Likovni jezik je primarna podlaga likovni govorici in ta je univerzalna.⁴ Nastaja lahko le skozi umetniško likovno ustvarjanje. Otroško likovno prakticiranje pa s strokovnim vodenjem likovnega pedagoga/likovne pedagoginje omogoča zametke razvijanja likovnega jezika.⁵

⁴ V TED-talku Ralpa Ammerja (link: https://www.youtube.com/watch?v=ZqITSCvP-Z0&t=64s&ab_channel=TEDxTalks) avtor začne govor z znano zavrnitvijo, ki jo z odraščanjem začanja uporabljati vedno večje število otrok: »Jaz ne znam risati, ne bom tega delal ...« In sicer Ralph pravi, da nikoli ni slišal nekoga, da bi rekel: »Jaz ne znam govoriti, ne bom govoril ...« Namreč, četudi nismo vsi enako spretni govorci in od naših ust ne prihajajo le vrhunske pesnitve ali elokventni govori, vseeno govorimo vsi ...

⁵ Slovenski jezik loči likovnost od vizualnosti, kar pomeni, da je bistvo vizualne pismenosti znanje likovnega jezika. Vsak likovni znak je hkrati tudi vizualna informacija, medtem ko vsaka vizualna informacija oziroma podatek nista likovna.

Način reševanja likovnih problemov je prenosljiv na vsakdanje življenjske situacije. Pomen umetnosti je, da lahko brez posebne škode v realnem življenju preizkuša nove modele in jih predlaga v uporabo v resničnem svetu (Frelj, 2012). Likovni pedagogi likovno opismenjujejo otroke za branje množice vizualnih sporočil.

6. Pomen likovnega prakticiranja za otrokovo socializacijo

Učenec skozi likovni proces materializira lastne ideje. Ustvarjalni proces je simbolno polje, v katerem se v optimalnem primeru vzpostavi odnos do (so)čutenja, (samo)zaupanja, (so)delovanja (Bucik, 2012).

7. Skrb za psihično zdravje s pomočjo likovne umetnosti

Likovno izražanje pomaga ljudem, da razvijejo in okrepijo stik s seboj, z drugimi in s svojim okoljem, gradijo lastno samopodobo. Ob likovnem ustvarjanju človek zbere misli, se osredotoči na likovno ustvarjanje, se umiri, razmišlja, stopi v stik s svojimi čustvi, ki jih s časom začne prepoznavati in razumeti. Vse to prispeva k psihičnemu zdravju človeka (Gorjup, 2007; Immisch, 1984; Steiner, 2011).

POGOJI ZA URESNIČITEV KAKOVOSTNEGA POUČEVANJA LIKOVNE UMETNOSTI

Likovno prakticiranje razvija poglobljeno in precizno opazovanje in refleksijo. Zahteva ponavljanje oziroma vajo. Obstoječe število ur za poučevanje likovne umetnosti je za kvalitetno izvajanje likovnega izražanja absolutno premalo. Učenca prekinemo v fazi likovnega prakticiranja, kar je nedopustno in v nasprotju z naravo likovnega procesa. Večina učencev ne uspe zaključiti likovnega dela.

Poučevanju LUM je namenjena od 6. do 9. razreda zgolj ena ura tedensko, kar je najmanjše možno število ur, ki je dodeljeno učnim predmetom v predmetniku. Likovni pedagog mora v 45 minutah učencem predstaviti likovni problem (likovno tehniko in likovni motiv), predstaviti likovno nalogo (cilje, merila za vrednotenje in ocenjevanje ...), pripraviti prostor za izvedbo likovne naloge, spremljati likovni proces učencev, reflektirati oziroma vrednotiti in ocenjevati likovna dela ter pospraviti prostor. Tako ima učenec časa za likovno ustvarjanje le 20 minut. Zahtevamo vsaj eno dodatno uro tedensko, ki je predpogoj za kakovostno izvajanje pouka. Ure se morajo izvajati kot blok ure, kar ne more biti več samo priporočilo v UN, temveč zakonska obveza. Enako za velja za materialne in prostorske pogoje.

Oddelek 7., 8. in 9. razreda, v katerem je 21 ali več učencev, imamo v 50 % ur možnost deliti v dve skupini. Takšna rešitev je dobrodošla, a organizacijsko problematična. Na mnogih šolah se ne izvaja, kar je pokazala anketa, ki jo je izvedel Zavod RS za šolstvo (v nadaljevanju ZRSŠ). Za neizvajanje niso odgovorni likovni pedagogi, temveč vodstva posameznih šol, saj zaradi kompleksnosti urnikov delitve ne morejo zagotoviti. Priporočila v učnem načrtu (v nadaljevanju UN) za likovno umetnost se tako ne uresničujejo. ZRSŠ prelaga odgovornost na likovne pedagoge, hkrati pa priporočila v UN niso obvezujoča za ravnatelje.

Za optimalno poučevanje z vidika doseganja ciljev UN za likovno umetnost (v nadaljevanju LUM), uresničitve individualiziranega in diferenciranega poučevanja ter uporabe različnih likovnih sredstev in varnosti pri delu zahtevamo delitev oddelkov pri 100 % ur poučevanja LUM v razredih, v katerih je več kot 20 učencev.

Likovne vsebine temeljijo na oblikotvornosti likovnega jezika zelo širokega področja likovnih disciplin, likovnih tehnik in likovnih motivov. Specifičnost učnega predmeta likovna umetnost je, da se likovne vsebine v UN za likovno umetnost vertikalno ponavljajo in hkrati poglobljajo k vse večji kompleksnosti.

Pomembno je razumevanje oziroma branje likovnih podob v manipulaciji vidnih informacij. Znotraj velikega števila vizualnih informacij v virtualnem svetu je pomembna likovna pismenost za ustrezno orientacijo med njimi.

Premalo časa za poučevanje likovne umetnosti v osnovni in srednji šoli likovnim pedagogom onemogoča kvalitetno izvedbo osnovnih likovnih vsebin v UN. Premalo časa za razumevanje in ponotranjenje likovnih vsebin vodi v površno in plitko likovno prakticiranje, ki nima ustreznega izobraževalnega, kaj šele vzgojnega učinka na učence. Likovni pedagogi ne zmoremo uresničiti ciljev UN, v katerih so vsebine že tako skrčene na minimum. Tako okrnjene vsebine likovne umetnosti vodijo v marginalizacijo likovne umetnosti, četudi je v življenju vpletena v vsak del našega bivanja. Nerazumevanje likovnosti v družbi vodi v dehumanizacijo in manipulacijo.

Posledice premajhnega števila ur likovne umetnosti, ki jih likovni pedagogi opažamo pri učencih in učenkah, so:

- zmanjšane finomotorične sposobnosti, kar se kaže kot površnost, okornost in upočasnenost pri ročnih spretnostih, na kar opozarjajo tudi strokovnjaki drugih področij,
- slabše razvita domišljija,
- plitko in nezbrano opazovanje in videnje sveta okoli sebe,
- upad koncentracije in vztrajnosti za reševanje problemov,
- pomanjkljivo vživljanje v različne življenjske situacije,
- popačenje samopodobe,
- slabo razumevanje in ponotranjanje osnov likovnega jezika in otežena uporaba likovne slovnice skozi likovno prakticiranje,
- učencem primanjkuje ustvarjalnega mišljenja, slabo povezujejo podatke z različnih učnih področij med seboj (raziskava PISA, 2018, 2022),
- upadanje zanimanja za kulturo.

Zaradi pomembnosti likovne umetnosti in likovnega izražanja v vzgoji in izobraževanju in za razvoj posameznika pričakujemo in opozarjamo na nujnost vrnitve odvzetih ur likovne umetnosti v predmetnik. Likovno izražanje vpliva na kreativnost, razvija občutek za estetiko, spodbuja kritično mišljenje, vzgaja po etičnih načelih in oblikuje strpno ter odprto družbo ...

Posodobitve učnih načrtov učnih predmetov za osnovno in srednjo šolo naj bi vključevale življenjske vsebine za potrebe sodobnega časa. Za ustrezno vzgojo in izobraževanje je potrebno posodobiti tudi predmetnik za likovno umetnost. Pogoji za uspešen likovni izobraževalni proces je dovolj časa za likovno ustvarjanje. **Trenutno število ur, določenih v predmetniku, tega ne omogoča. Zahtevamo povečanje števila ur poučevanja likovne umetnosti!** Potrebno je prevrednotiti ter dopolniti tudi vsebinski del predmeta glede na potrebe današnjega časa.

V želji, da naredimo potrebne premike, ki bodo v korist celotne družbe, vas lepo pozdravljamo.

Ljubljana, 13. 5. 2024

Društvo likovnih pedagogov LIKOVNOST

Jarška 34

1000 Ljubljana

drustvo.likovnost@gmail.com

predsednica društva: Sabina Mattersdorfer, prof. likovne pedagogike